

APOSTROF

DORA PAVEL: Impărtășiți-ne, la începutul acestui dialog, cite ceva din periplul dvs. universitar, din acea extraordinară aventură spirituală pe care ați trăit-o la catedrele unor universități celebre din Europa și America Latină. Ați putea rememora, așadar, câteva secvențe ale exodului dvs. după acel moment al Iașilor anilor '40?

EUGENIO COSERIU: Precum știți, stimată doamnă, eu, de felul meu, sint fără din Moldova de Sus, dintre Prut și Nistru, și mi-am început studiile universitare la Iași, unde am făcut numai un an, însețat de știință și cu teamă aproape și cu evlavie în fața măștilor de la Iași. La sfârșitul anului 1940 am plecat în Italia cu o bursă de studii de la guvernul italian și, din cauza evenimentelor care s-au produs în România, mi-am continuat studiile în Italia. De altfel, știți că regiunea mea natală fusese anexată de o altă țară, deci nici nu mai avea prea mult rost să mă întorc... Așa încât, am rămas în Italia, am studiat la Roma, la Padova, la Milano și, neputând face altceva, m-am dedicat luării de doctorate, adică mi-am luat un doctorat în litere întâi, la Roma, apoi am studiat, tot la Roma, la Padova și la Milano, filosofia, am mai luat încă un doctorat și în filosofie.

Am început să scriu, experiența aceasta literară, care începuse din România, mai ales la Iași, la **Jurnalul limbajului** al lui Călinescu, am continuat-o apoi și în Italia, mai ales la Milano, fiind ziarist, oț înca studiam, și publicând în ziare și în reviste din Italia povestiri, deja în limba italiană, în afară de diverse articole și de traduceri. În 1951 am plecat în Uruguay, la Montevideo, și din cauza situației generale din Europa, și din cauza greutăților de tot felul pe care le putea avea cineva care trăia în afară de țara lui pentru a face carieră mai mult sau mai puțin rapidă. Am plecat, așadar, ca profesor de lingvistică generală și de lingvistică indo-europeană și ca director al unui departament de lingvistică în cadrul Universității din Montevideo, din Uruguay. Acolo m-am afirmat, am scris, Uruguay-ul mi-a oferit foarte multe posibilități și, mai ales, mi-a oferit o foarte mare libertate, care mi-a permis să fac în știința ceea ce mi se părea mie că e bine să fac. De acolo m-am afirmat, deci, am început să trimit lucrările în Europa, am văzut că sunt foarte apreciate imediat și am așteptat, fără să fac eu absolut nimic, am așteptat să fiu chemat altundeva, tot cu gândul că, la un moment dat mă voi reîntoarce în Europa.

Și, într-adevăr, în anul 1962 eu venii, aproape simular, mai multe chemări din Europa — din Germania și din Olanda — și din America de Nord, de la o universitate din statul Washington, de la Seattle, iar eu am putut alege. Am ales atunci universitatea veche din Tübingen și pe urmă nu m-am mai mișcat de acolo. Am fost chemat de mai multe ori la alte universități și de fiecare dată am respins chemările și am rămas credincioș universității din Tübingen; adică am fost chemat la Viena, la Bonn, la Konstanz, însă am rămas totuși la Tübingen. Acesta a fost, așadar, periplul cercetătorului și al profesorului.

D. P.: Ați zguduit, la modul propriu, lumea lingvistică printr-o concepție proprie asupra naturii creative a limbajului și a locului acestuia printre celelalte activități umane. Cînd vi s-a conturat această viziune teoretică afit de fertilită? Cred că Montevideo a fost un moment de răscură...

E. C.: Da, la Montevideo s-a format concepția, în sensul că s-a cristalizat. Însă, în realitate, venea de demult, încă din liceu. Acum, dat fiind că s-a ajuns totuși la ceea ce, se pot mărturisii și aceste lucruri. Încă din liceu mă gândeam deja la această unitate, mai ales de iele mari, scriam titlul unor lucrări (care, desigur, nu mai erau scrise atunci), ca: **Istoria limbii și a poporului român**, vol. I, de Eugen Coseriu, profesor la Universitatea din Tübingen sau la Universitatea din Heidelberg. Puncam întotdeauna vreo universitate celebră germană, deci aveam aceste viziuni de pe atunci. Apoi, în timpul studiilor din Italia, s-a afirmat de fapt această concepție și în micile eseuri pe care le-am publicat acolo. Între altele, și unul despre limba lui Ion Barbu, care a fost primul studiu stilistic asupra acestei poezii și cred că a rămas și pînă acum; nu s-au mai scris alte studii mai detaliate despre limba acestui mare poet. Toată în studiu amînit am afirmat pentru prima dată această latură, această dimensiune de creativitate a limbajului, pornind de la poezia lui Ion Barbu și de la mînuirea limbii române de către poetul-matematician. Ceea ce am descoperit eu la Ion Barbu — tocmai pentru că vroiam să descopăr acest lucru, adică un fel de confirmare a ideii creativității — a fost faptul că realiza anumite posibilități ale limbii române care erau cu totul românești și cu totul acceptabile în limba română, deși pînă la el nu fusese ră infăptuite de nimeni. Mi-am dat seama prin aceasta că limba nu este numai ceea ce s-a spus și s-a scris în această limbă, ci este, în același timp, un sistem de posibilități, un sistem de virtualități. Teza pe care o susțineam în acei studii despre Ion Barbu era tocmai aceasta, că în poezia sa de multe ori se realizează multiple posibilități ale limbii române, ceea ce exista deja virtual în limba română. Ion Barbu captează aceste lucruri și le transpune în mod concret. De aici a ieșit, de fapt, primul meu studiu mai mare de lingvistică generală, publicat la Montevideo, în 1952, **Sistema, norma y habla**, unde tocmai opuneam deja acest sistem al limbii, ca sistem de posibilități deschise, ca sistem de libertate, îl opuneam deci normalei limbii realizate, limbii care realizează în tradiții și explicam dezvoltarea normei pe baza acestei intuiții a virtualităților din limbă.

D. P.: Intr-adevăr, ați avut o intrare „spectaculoasă” în pantheonul științei... Cum s-a sedimentat, în lucrările ulterioare, această nouă perspectivă în abordarea limbajului?

E. C.: Da, concepția se găsea, să spunem așa, toată în acest studiu numai de vreo sată de pagini, din 1952,

iar lucrările ulterioare au fost dezvoltări ale unor virtualități sau posibilități care erau deja în nuce în **Sistema, norma y habla**. Lucrarea cea mai importantă, apoi, care (în mod explicit) se referă — se înțelege — la **Sistema, norma y habla**, este **Sincronia, diacronia e historia**, în care am trecut de la analiza sincronică la istorizarea în istorie a limbii, carte care a avut, de altfel, și un mare succes și o mare răspundere în lume. A fost tradusă în rusește, în italiană, în portugheză, în japoneză și se pregătește chiar și o ediție românească a acestei cărți. Pe urmă, încetul cu încetul, s-au cristalizat în jurul acestui nucleu dezvoltările, să spunem așa, naturale ale aceleiași concepții, pînă la problema practice de predarea limbii, de teoria și practica traducerii, de situarea limbajului în contextul social și politic, de sensul totodată politic al limbajului și al limbii. Toate aceste dezvoltări sînt considerate de mine nu ca schimbări propriu-zise, nu ca o evoluție a gândirii, ci ca întregiri și explicitări ale aceleiași gândiri; adică cineva care ar fi cunoscut de la început sensul acestei gândiri și orientarea ei ar fi putut spune tot de la început ce va spune Coseriu despre traducere, ce va spune despre limbaj și politica ș.a.m.d. și, deoarece eu eram în situația de a ști mai bine decît alții care era această orientare, atunci am scris eu însumi despre toate aceste probleme.

D. P.: Cit de holărfoare a fost formația dvs. filozofică în revoluționarea, dacă mai pot exprima așa, a orienturilor teoretice ale lingvisticii contemporane?

E. C.: Absolut fundamentală, fiindcă nu există nici un fel de știință, nici un fel de cercetare care să nu conțină cel puțin o filosofie implicită. Deci, o bază filosofică într-adevăr solidă, explicită și reflectată este cu totul necesară dacă e vorba să înțelegem nu numai lingvistica, ci și condițiile înseși ale lingvisticii, adică epistemologia lingvisticii, adică teoria științei, fără de care nu se poate face în realitate — și nici nu se face — știință. Se face de cele mai multe ori cu o teorie sumară, schematică, însă implicată, și eu mi-am propus, pe de o parte, să descopăr principiile teoretice din lingvistica curentă și, în același timp, să fundamentez lingvistica, în parte, chiar pe aceleași principii, dar principiul explicite și reflectate, adică justificate ca atare.

D. P.: În mod paradoxal, nici una dintre lucrările dvs. de lingvistică nu a văzut lumina tiparului în țara natală. După cite știu, ați stabilit acum citeva contacte cu editorii clujeni. Ce ne puteți spune în această privință?

E. C.: Da, din fericire, acum s-a trezit, după epoca pe care o cunoaștem, interesul, a început să se poată manifesta acest interes, pentru lucrările mele, interes care, după cum am putut constata, aici la Cluj a existat totdeauna. Deci, se vor putea publica mai multe traduceri, la mai multe edituri probabil, din cărțile publicate în alte limbi: spaniolă, germană, mai ales, și poate și o antologie sau poate chiar două antologii — avînd o unitate tematică — de studii publicate în spaniolă, în italiană, în franceză, în germană sau în engleză. Se pare că nu există greutăți decît din punct de vedere material, din alte puncte de vedere nu, pentru că entuziasmul există și l-am putut constata, există în același timp și priceperea traducătorilor, fiind dispuși să traducă texte uneori destul de dificile din punct de vedere conceptual, poate și terminologic.

Di. Mircea Borcilă, care a fost cel mai bun interpret al gândirii mele într-un articol publicat acum cîteva ani în **Echinox**, s-a oferit să dirijeze și să orienteze alegerea studiilor pentru traducerea și, în măsura posibilităților, să fie un fel de asesor, de consilier al editoilor care se vor publica în limba română.

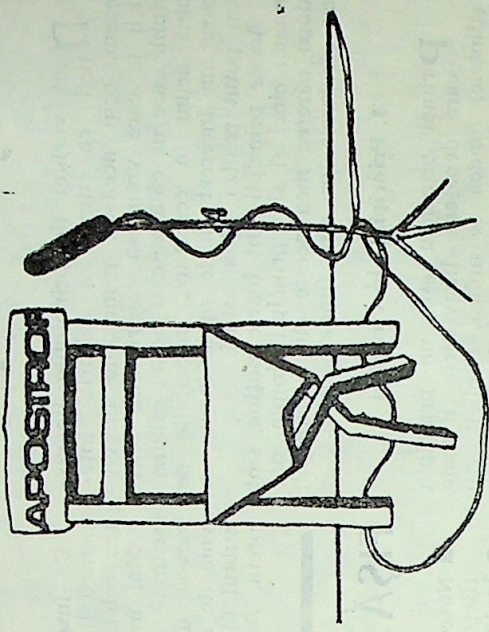
D. P.: Chiar în aceste zile v-a apărut la Editura Clusium un volum de povestiri și glume, intitulat Anotimpul ploilor. Referenți-vă și la această ipostază mai puțin cunoscută, aceea a prozatorului Eugenio Coseriu, cum s-au împăcat în timp sobrietatea și rigoarea teoreticului cu fantezia artistului creator, a omului de litere?

E. C.: Cît privește activitatea mea literară, ea s-a concentrat mai ales la început; încă de cînd eram în liceu am început să trimit poezii, proză și critică la **Jurnalul literar** și la alte reviste și, mai tîrziu, **spuneam**, în Italia, am scris mai multe povestiri în limba italiană. Însă pe urmă, din punctul de vedere al împăcării în timp, activitățile n-au mai fost paralele, adică m-am dedicat cercetării și activității științifice. Cît privește împăcarea esențială între aceste două tipuri de activitate, eu nu consider activitatea științifică o activitate opusă celei literare sau artistice, și cred că amîndouă au aceeași rădăcină și că în literatură sau în artă prezentăm, obiectivăm intuiția ca atare, pe cînd în știință tot această intuiție. Ceea ce se numește ideea inițială, în știință, o trecem pe alt plan, tocmai pe planul reflectării și o justificăm din punct de vedere rațional. Deci, activitățile sunt, în general, de aceeași natură la origine. Spunea și Heidegger (vorbînd de Kant, de anumite idei sau teze ale lui Kant), de unde credeți că a luat Kant aceste idei, dacă nu întâi din intuiție, adică dacă nu le-a descoperit întâi în mod intuitiv, iar în cazul meu s-au împăcat fiindcă eu am menținut tot timpul, chiar cînd trebuia să mă concentrez mai mult asupra cercetării, legătura cu literatura, cu arta. Am și fost, timp de vreo cincisprezece ani, critic de artă, mai ales de pictură, și am publicat mult despre pictură, despre cea italiană mai ales și, deci, toate acestea au făcut parte din lumea mea, din preocupările mele constante. De altfel, eu spun că nici nu este posibil în realitate un *homo linguisticus* și că, dacă nu ai alte interese în același timp, adică pentru toate formele culturale, riști să nu înțelegi nici limbajul.

D. P.: Spuneți-ne, în final, ce semnificație are pentru dvs. acordarea titlului de Doctor Honoris Causa și cît vă simțiți de legat de Alma Mater Napocensis, dar și de Transilvania, în general?

E. C.: Totdeauna te emoționează, te mișcă atunci cînd primești un nou titlu, prin care se recunosc anumite merite; în cazul Clujului, acest titlu fiind primul care, după atîția ani, vine din nord din România, se înțelege că și emoția a fost mai adîncă, deși titlul de la Cluj este al unsprezecelea, al unsprezecelea doctorat Honoris Causa, în afară de cele două doctorate din Italia. Am fost mai mult decît măgălit, am fost mișcat chiar adînc, mai ales prin faptul că n-a fost numai acest doctorat, numai decernarea acestui titlu, ci, în același timp, o atmosferă de interes pentru activitatea mea și pentru posibilitățile de dezvoltare a cercetării culturale pe baza diferitelor idei și principii conținute în studiile mele. Deja la Cluj se scrisese în **Echinox** și foarte bine, despre mine, de către domnii Aurel Codoban și Mircea Borcilă, apoi s-a format acest centru de studii „Eugenio Coseriu”, se pregătesc în continuare aceste ediții, deci nu e un doctorat care vine la sfîrșit, ci vine într-un context și, în

CONVERSAȚII CU...

Eugenio Coseriu

„LIMBA

NU ESTE NUMAI CEEA CE S-A SPUS

ȘI S-A SCRIS,

CI UN SISTEM DE VIRTUALITĂȚI”

același timp, vine la un fel de nou început și acesta a fost lucrul cel mai frumos.

Iar cît privește raportul meu personal cu Clujul și cu Transilvania, eu, ca mulți români din Moldova și din alte părți, tot de-ăcea mă trag, fiindcă familia mea a trecut munții înspre Moldova în secolul al XVIII-lea. Noi ne tragem din părțile Albei, unde mai există și pînă acum aceste nume de familie, și apoi strămoșul nostru s-a mutat în Moldova — eu îmi inchipui că așa cum treceau pe atunci munții și se duceau spre răsărit, probabil cu oieritul — și s-a stabilit întâi el în regiunea Iașului, aproape de Tîrgu Frumos, iar, mai tîrziu, chiar el, sau copiii lui, au trecut în Moldova dintre Prut și Nistru, în județul Lăpușna. Deci, am și o legătură chiar de familie cu Ardealul, deși foarte îndepărtată. Însă mulți transilvăneni au ajuns în Moldova, unii ca oieri sau ca muncitori, alții ca luminători, cum s-a spus, ai acelor locuri. Transilvănenii au înțeles de mult și au fost, poate, primii care au afirmat unitatea neamului românesc și care s-au și angajat pentru această unitate din toate punctele de vedere. Sub aspect cultural, Transilvania a fost prezentă cu Aron Pumnul, care se duce la Cernăuți, cu Gabriel Bănulescu, cu Bodoni, în Basarabia (e și înmormîntat acolo, la mănăstirea Căpriana), cu Onisfor Ghibu, la Chișinău, care lucrează pentru unirea Basarabiei și, în același timp, pentru unirea Transilvaniei și pentru reintegrare și la parte la activitățile de la Chișinău în legătură cu Sfântul Tărilor, după primul război mondial, ca un moldovean autentic, deși venea din Transilvania. Pînă și acum Onisfor Ghibu este foarte apreciat pentru tot ce a făcut acolo.

Așa că eu nu prea fac deosebire între moldovenii munteni și ardelenii și spun că suntem toți de același neam și că trebuie să ne reintregim. Cînd am fost acum, în anul trecut, în Moldova dintre Prut și Nistru, la locurile mele natale, am fost și la Mihăileni, satul unde m-am născut, și acolo mă întrebau: „Da, dom' profesor, da' noi suntem moldoveni, ori suntem români?” Și eu spuneam: Da, suntem toți moldoveni. Dar toți moldovenii sunt români.

10 martie 1992

Interviu realizat de
DORA PAVEL